

รูปแบบการส่งเสริมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชน
ในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
A Model for Promoting the Stimulation of Right View to Develop Life
Skills of Youth in Society in the Digital Age,
Thong Pha Phum District, Kanchanaburi Province

พระครูกิตติกาญจนคุณ¹, พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป² และ พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวฑฺฒโธ³
Phrakhrukittikhanchanakun¹, Phrajaroenphong Dhammadipo² and
Phramahasupawat Thanavuddho³

Received: 16 August 2025; Revised: 20 September 2025; Accepted: 22 September 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) วิเคราะห์รูปแบบและวิธีการปลูกเร้าสัมมาทิฐิของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล 2) พัฒนารูปแบบกิจกรรมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิต และ 3) นำเสนอรูปแบบกิจกรรมที่ผ่านการทดลองใช้ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการ (PAR) ตามวงจรแผน-ปฏิบัติ-สังเกต-สะท้อน ผู้ให้ข้อมูลคือเยาวชน ครู พระวิทยากร และผู้นำชุมชน รวม 40 คน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกต และเวิร์กช็อป วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงปฏิบัติการ พร้อมตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วย Triangulation และ Member Check

ผลการวิจัยพบว่า (1) รูปแบบการปลูกเร้าสัมมาทิฐิที่ใช้ในปัจจุบันยังจำกัด เน้นการบรรยายและเทศน์ฟังธรรม ทำให้เยาวชนรู้สึกว่าการธรรมเป็นเรื่องไกลตัวและไม่เชื่อมโยงชีวิตจริง (2) พัฒนากิจกรรมต้นแบบ 3 ประเภท ได้แก่ 1) กิจกรรม “พิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง” เปิดโอกาสให้เยาวชนเลือกทำความดีและสะท้อนผลที่เกิดขึ้น 2) กิจกรรม Circle Sharing เปิดวงสนทนาแบบปลอดภัยให้เยาวชนถอดความรู้สึกและประสบการณ์ตรง และ 3) กิจกรรม “สื่อสร้างสรรค์ธรรมะ” ให้เยาวชนผลิตสื่อสะท้อนผลของกรรมจากประสบการณ์จริง (3) นำเสนอรูปแบบกิจกรรม 3 กระบวนการหลัก คือ เปิดพื้นที่ปลอดภัย ลงมือทำจริง และเชื่อมโยงหลักธรรมองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญคือโมเดล ME TOO: ฉันทักเคยรู้สึกแบบนี้ ซึ่งสกัดจากกระบวนการเรียนรู้ธรรมะของฉันทัก ชีวิตของเรา ประกอบด้วย 5 หลักคิด: M–Mindfulness (มีสติ), E–Empathy

^{1 2 3} หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhist College of Sri Dvaravati
Corresponding Author, E-mail: phrakhrukittikhanchanakun.k@gmail.com

(มีเมตตา), T–Truthfulness (ซื่อสัตย์ต่อความจริง), O–Openness (เปิดใจเรียนรู้), O–Originality (กล้าทำดีด้วยตนเอง)

คำสำคัญ: สัมมาทิฏฐิ; พัฒนาทักษะ; สังคมยุคดิจิทัล

Abstract

This research aimed to (1) analyze the existing patterns and methods of cultivating sammā-dit̥ṭhi (Right View) among youth in the digital era, (2) develop activity models that foster Right View to enhance life skills, and (3) present the tested model implemented with youth in Thong Pha Phum District, Kanchanaburi Province. The research employed a qualitative participatory action research (PAR) design, following the Plan–Act–Observe–Reflect cycle. Key informants consisted of 40 participants, including youth, teachers, monastic instructors, and community leaders. Data were collected through in-depth interviews, focus groups, participant observation, and co-design workshops. Data analysis involved descriptive content analysis and action research analysis, with credibility ensured through triangulation and member checking.

The findings revealed that (1) the current approaches to cultivating Right View remain limited, relying mainly on lectures and sermons, causing youth to perceive Dhamma as distant and irrelevant to their lives. (2) Three prototype activities were developed: (a) “Testing Thoughts through Real Action,” which allows youth to choose good deeds and reflect on their consequences; (b) Circle Sharing, which provides a safe space for open dialogue and self-reflection; and (c) “Creative Dhamma Media,” encouraging youth to produce media that depict karmic consequences from real-life experiences. (3) The proposed model consists of three core processes: creating safe space, action-based learning, and linking Dhamma to real life. A key contribution of this research is the ME TOO Model: “I Have Felt This Too,” synthesized from the learning process “My Dhamma, Our Life.” The model comprises five principles: M – Mindfulness (awareness of self and conditions), E – Empathy (compassionate understanding), T – Truthfulness (honesty to oneself and others), O – Openness (open-mindedness and non-attachment), and O – Originality (courage to do good independently).

Keywords: Right View; Developing Life Skills; In the Digital Era

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง โดยเฉพาะการเข้ามาของสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค ทั้งในด้านการสื่อสาร การเรียนรู้ และการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่เติบโตมาท่ามกลางเทคโนโลยี ดิจิทัลหรือที่เรียกว่า “Digital Natives” (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559) การใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมดิจิทัลจึงเสี่ยงต่อการได้รับข้อมูลผิดพลาด การหลอกลวง หรือแม้แต่การถูกล่วงละเมิดผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม ทัศนคติ และคุณภาพชีวิตของพวกเขาแม้การพัฒนาทางเทคโนโลยีจะเปิดโอกาสให้เยาวชน สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและรวดเร็ว แต่หากขาดหลักคิดที่ถูกต้อง ขาดทักษะชีวิตและจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี ก็อาจตกเป็นเหยื่อของภัยทางสังคมออนไลน์ เช่น การถูกหลอกลวง การแสวงหาประโยชน์ทางเพศ และการปลุกปั่นความเกลียดชัง เป็นต้น (พีรวิษณุ คำเจริญ และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ, 2561) ปัญหาติตเกมออนไลน์ ปัญหาติตพนันออนไลน์ และปัญหาการถูกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์ เป็นต้น (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2563) ดังนั้น สภาพปัญหาดังกล่าวจึงเรียกร้องให้มีการส่งเสริมสัมมาทิฐิและทักษะชีวิตที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล เพื่อให้เยาวชนมีภูมิคุ้มกันทางความคิดและสามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ

จากแนวคิดเรื่อง Digital Citizenship หรือความเป็นพลเมืองดิจิทัล คือ แนวคิดและแนวปฏิบัติ ที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้พลเมืองเรียนรู้ว่าจะใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลและปกป้องตนเองจากความเสี่ยงต่าง ๆ อย่างไร รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิของตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อสังคมในโลกสมัยใหม่ ไปจนถึงเข้าใจผลกระทบของเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีต่อสังคมและใช้มันเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2561) ประชาชนควรมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัย มีจริยธรรม และมีส่วนร่วมในสังคมอย่างสร้างสรรค์ พลเมืองดิจิทัลจึงควรพัฒนาทักษะ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ทักษะความรู้ด้านสื่อและสารสนเทศ 2) จริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมออนไลน์ และ 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการเมืองอย่างมีวิจารณญาณ ทั้งนี้ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น โยนิโสมนสิการ (การพิจารณาโดยแยบคาย) และ ปรโตโฆสะ (การฟังเสียงจากผู้อื่นอย่างมีสติ) เป็นแนวทางสำคัญในการฝึกฝนให้เยาวชนรู้จักคิดก่อนเชื่อ คิดก่อนแชร์ และรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งเป็นรากฐานของการมีสัมมาทิฐิที่ถูกต้อง

ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ยังขาดกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องสิทธิพลเมืองดิจิทัลและหลักคิดแบบโยนิโสฯ อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมออนไลน์ การหลงเชื่อข่าวปลอม และการขาดทักษะในการรับมือกับปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ในการเก็บข้อมูลภาคสนามในครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชน ครู พระภิกษุ และชุมชน โดยผ่านกระบวนการอบรม กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ และการสะท้อนประสบการณ์ เพื่อค้นหาแนวทางการส่งเสริมสัมมาทิฐิให้กับเยาวชนอย่างยั่งยืน

จากบริบทดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะชีวิตและสัมมาทิฐิให้แก่เยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล โดยบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดพลเมือง

ดิจิทัล เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ มีจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่า ผู้วิจัยคาดหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นต้นแบบหนึ่งของกระบวนการส่งเสริมสัมมาทิฐิในยุคดีดิจิทัล และสามารถขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบวิธีการปลูกเร้าสัมมาทิฐิของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล
2. เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปฏิบัติการ (Participatory Action Research: PAR) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิบัติในพื้นที่จริง ดำเนินการตามวงจร แผน (Plan) – ปฏิบัติ (Act) – สังเกต (Observe) – สะท้อนผล (Reflect) เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันและปรับปรุงกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

1. ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยเยาวชนอายุ 15–24 ปี ในพื้นที่อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่กำลังค้นหาตัวตนและมีการใช้สื่อดิจิทัลในชีวิตประจำวันมากที่สุด ผู้วิจัยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลาย ทั้งเพศ ระดับการศึกษา และภูมิหลังครอบครัว รวม 30 คน นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลสนับสนุน ได้แก่ ครูผู้สอน 5 คน พระวิทยากร 3 รูป และผู้นำชุมชน 2 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้าน ทั้งจากผู้ปฏิบัติจริง ผู้สังเกตการณ์ และผู้มีบทบาทในการกำหนดค่านิยมในชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 4 ประเภทหลัก ได้แก่ 1) แนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก ออกแบบตามแนวคิดของโยนิโสมนสิการ เพื่อชวนเยาวชนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับชีวิต ดิจิทัลมีเดีย และผลของการกระทำ 2) แบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อบันทึกปฏิสัมพันธ์ การมีส่วนร่วม และการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติขณะทำกิจกรรม 3) แบบบันทึกการสะท้อนผล (Reflection Log) ให้เยาวชนและผู้วิจัยบันทึกสิ่งที่เรียนรู้ ความรู้สึก และข้อค้นพบในแต่ละรอบปฏิบัติการ 4) แบบประเมินกิจกรรม ประเมินความพึงพอใจ ความเข้าใจหลักธรรม และการนำไปใช้จริงหลังจบกิจกรรม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลถูกรวบรวมตามวงจร PAR 3 รอบ ได้แก่ รอบที่ 1 – วิเคราะห์สถานการณ์: ผู้วิจัยสัมภาษณ์เยาวชนเพื่อสำรวจพฤติกรรมการใช้สื่อดิจิทัล ความเชื่อ และปัญหาที่เผชิญ พร้อมสังเกตพฤติกรรมในสถานการณ์จริง เพื่อให้เข้าใจบริบทเชิงลึก รอบที่ 2 – พัฒนาและทดลองกิจกรรม

ต้นแบบ: จัดเวิร์กช็อปแบบมีส่วนร่วมเพื่อออกแบบกิจกรรมร่วมกับเยาวชน ทดลองใช้กิจกรรมในกลุ่มย่อย และเก็บข้อมูลปฏิบัติการ ความรู้สึก และผลที่เกิดขึ้นทันที รอบที่ 3 – ปฏิบัติการเต็มรูปแบบและสะท้อนผล: นำกิจกรรมต้นแบบไปใช้ในพื้นที่จริงกับกลุ่มเยาวชน จัดวงสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อถอดบทเรียน ปรับปรุงกิจกรรม และสรุปแนวทางที่เหมาะสมกับบริบท

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Content Analysis) เพื่อสกัดธีมหลัก (Themes) ของการเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม และใช้ การวิเคราะห์เชิงปฏิบัติการ (Action Research Analysis) เพื่อตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงในแต่ละรอบของ PAR รวมถึงการสังเคราะห์ผลเพื่อสร้างโมเดล ME TOO ที่เป็นองค์ความรู้ใหม่

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธี Triangulation ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากหลายแหล่ง (เยาวชน ครู พระ ผู้นำชุมชน) หลายวิธี (สัมภาษณ์ สังเกต เวิร์กช็อป) และหลายช่วงเวลา รวมถึงใช้ Member Check โดยนำผลวิเคราะห์กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. การวิเคราะห์รูปแบบและวิธีการปลุกเร้าสัมมาทิฐิของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบและวิธีการปลุกเร้าสัมมาทิฐิของเยาวชนในปัจจุบัน ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงและสร้างการตระหนักรู้ มีสาระสำคัญได้ดังนี้ 1) สภาพปัญหาและพฤติกรรมของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล ที่มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นเวลายาวนานต่อวัน เสพข้อมูลและเนื้อหาอย่างรวดเร็วและผิวเผิน ขาดกระบวนการไตร่ตรองหรือสติรู้ตัว ส่งผลให้เยาวชนขาดความเข้าใจต่อหลักการและผลของกรรม รวมถึงการมองโลกอย่างถูกต้องตามหลักสัมมาทิฐิ นอกจากนี้ยังพบว่าเยาวชนส่วนใหญ่ขาดเป้าหมายชีวิต และใช้ชีวิตตามกระแสความนิยมในโลกออนไลน์ 2) รูปแบบและวิธีการปลุกเร้าสัมมาทิฐิที่ใช้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังคงเป็นการเทศน์ บรรยายธรรม และให้เยาวชนฟังธรรมในศาลาวัด ซึ่งเป็นรูปแบบเชิงสั่งสอนจากผู้ใหญ่สู่เยาวชน ส่งผลให้เยาวชนรู้สึกว่าการธรรมะเป็นเรื่องไกลตัว ไม่น่าสนใจ และไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง ส่งผลให้รูปแบบดังกล่าวไม่มีประสิทธิภาพในการปลุกเร้าสัมมาทิฐิในกลุ่มเยาวชน 3) ข้อค้นพบเชิงสังเคราะห์ สะท้อนให้เห็นว่า การปลุกเร้าสัมมาทิฐิของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิธีคิด และรูปแบบการดำเนินการ เปลี่ยนจากรูปแบบเดิมที่เน้นการบรรยายหรือสั่งสอนฝ่ายเดียว ไม่สามารถสร้างการตระหนักรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเยาวชนได้ โดยแนวทางที่ได้จากข้อเสนอของผู้มีส่วนร่วม คือ การจัดกิจกรรมที่ เปิดพื้นที่ให้เยาวชนมีส่วนร่วม ลงมือทำจริง และสะท้อนคิด ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และเชื่อมโยงเรื่องราวในชีวิตจริงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องของ กรรมและผลของกรรม ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนเกิด

ความเข้าใจสัมมาทิฐิในระดับลึกมากขึ้น และสามารถนำไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า มีกิจกรรมต้นแบบโดยมีกรอบแนวคิดสำคัญ คือ การเปลี่ยนบทบาทของเยาวชนจาก “ผู้รับฟัง” มาเป็น “ผู้ลงมือทำ” และ “ผู้สร้างการเรียนรู้ด้วยตนเอง” เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และเข้าใจสัมมาทิฐิอย่างแท้จริงผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ คือ

2.1 รูปแบบกิจกรรมต้นแบบที่พัฒนาและทดลองใช้

กิจกรรมที่ออกแบบเน้นให้เยาวชนได้ ทำจริง สะท้อนคิด และเชื่อมโยงกับหลักธรรม โดยประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 3 รูปแบบ ดังนี้

ลำดับ	กิจกรรม	รายละเอียด	ผลที่เกิดขึ้น
1	กิจกรรม “พิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง”	เยาวชนออกแบบและเลือกทำกิจกรรมทำดี 3 ภารกิจในชีวิตจริง พร้อมสะท้อนผล	เยาวชนสัมผัสผลของการกระทำ รู้สึกถึง “ผลของกรรม”
2	กิจกรรม Circle Sharing	เปิดวงสนทนาแบบปลอดภัย ให้เยาวชนถอดความรู้สึกและประสบการณ์ตรง	เกิดความเข้าใจตัวเอง และเชื่อมโยงหลักธรรมในชีวิตจริง
3	กิจกรรมสื่อสร้างสรรค์	เยาวชนผลิตสื่อ (คลิป/เรื่องเล่า) ถ่ายทอดเรื่องกรรม-ผลตามประสบการณ์จริง	เยาวชนเป็น “ผู้ผลิต” สื่อธรรมะ สร้างความภาคภูมิใจและเชื่อมโยงกับสัมมาทิฐิ

ตารางที่ 1 ผลการทดลองกิจกรรม

2.3 การนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า มีรูปแบบกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 กระบวนการหลัก ดังตารางต่อไปนี้

กระบวนการ	รายละเอียด	เป้าหมายหลัก
1. กระบวนการเปิดพื้นที่ (Safe Space)	จัดวงสนทนาและกิจกรรมสร้างความไว้วางใจ เพื่อให้เยาวชนได้เปิดเผยประสบการณ์จริง	เยาวชนกล้าสำรวจตัวเองและสะท้อนความคิด-ความรู้สึกอย่างปลอดภัย
2. กระบวนการลงมือทำจริง (Action-Based Learning)	เยาวชนเลือกกิจกรรมทำดีในชีวิตจริง และสะท้อนผลที่เกิดขึ้น	ฝึกคิด-ทำ-วิเคราะห์ผล สัมผัส “กรรม-ผล” ผ่านการกระทำ
3. กระบวนการเชื่อมโยงหลักธรรม (Dhamma Linking)	ใช้เทคนิคสะท้อนคำพูดของเยาวชนให้เห็นความสัมพันธ์กับหลักธรรม เช่น ทุกข์ กรรม อนัตตา	เยาวชนเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตจริงได้อย่างเป็นธรรมชาติ

ตารางที่ 2 กระบวนการกิจกรรม

2.2 ลักษณะเด่นของรูปแบบกิจกรรม เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (Participatory and Experiential Learning) เปิดพื้นที่ให้เยาวชน เป็นเจ้าของเรื่องเล่าและการเรียนรู้ของตนเอง หลักธรรมไม่ถูกยึดเยียด แต่เชื่อมโยงจากสิ่งที่เยาวชนพบเจอในชีวิตจริง สามารถ ต่อยอดการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล เพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้

2.3 ผลสังเคราะห์จากการนำเสนอรูปแบบ รูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น สามารถตอบโจทย์การปลูกเร้าสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีผลลัพธ์สำคัญ ดังนี้ 1) เยาวชนเกิดความเข้าใจเรื่องเหตุและผลของการกระทำ (กรรมและผลของกรรม) จากประสบการณ์ตรง 2) เกิดการตระหนักรู้ (Awareness) ต่อบทบาทของตนเอง ในฐานะผู้กำหนดชีวิต ไม่ใช่เหยื่อของสถานการณ์ 3) เยาวชนสามารถ นำหลักสัมมาทิฐิไปใช้ในชีวิตจริง โดยเฉพาะการแก้ปัญหาและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 4) สามารถขยายผลสู่กิจกรรมพัฒนาเยาวชนในระดับพื้นที่ และสถานศึกษาได้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนในสังคมยุคดิจิทัลประสบกับปัญหาขาดการไตร่ตรองอย่างมีสติ ใช้ชีวิตตามกระแสโซเชียลโดยไม่มีหลักคิดเชิงเหตุผล ขาดความเข้าใจเรื่องกรรมและผลของกรรม และมองว่าธรรมะเป็นเรื่องไกลตัว ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของตน การปลูกเร้าสัมมาทิฐิที่ใช้วิธีการเทศน์หรือบรรยายในศาลาวัดในรูปแบบเดิม จึงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการเข้าถึงกลุ่มเยาวชน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมบรูณ์ วุฑฒิกโร (2544) ที่ชี้ว่าการพัฒนาชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่เริ่มต้นด้วยการสร้างสัมมาทิฐิ โดยเน้นว่า การเกิดสัมมาทิฐิแบ่งออกเป็น 2 ทาง ได้แก่ปรโตโฆสะ (การได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น กัลยาณมิตร) และโยนิโสมนสิการ (การคิดอย่างถูกวิธี) ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้พบว่า เยาวชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับอิทธิพลทั้งสองด้านอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะขาดผู้ชี้แนะที่เข้าใจโลกเยาวชน และขาดโอกาสในการฝึกคิดอย่างเป็นระบบด้วยตนเอง ทำให้กระบวนการปลูกเร้าสัมมาทิฐิไม่เกิดขึ้นจริงในระดับลึก นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานของ ชญานันท์ หนูไชยะนันท์ (2561) ที่เสนอว่า สัมมาทิฐิเป็นตัวสาร ที่ต้องถูกส่งผ่านด้วยกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสม กล่าวคือ หากการสื่อสารไม่เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริงของผู้รับ หรือยังใช้แนวทางการสื่อสารแบบเก่า (linear model) ย่อมไม่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดได้ ดังนั้น การปลูกเร้าสัมมาทิฐิในบริบทเยาวชนยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องอาศัยสื่อและภาษาที่เยาวชนเข้าใจและมีส่วนร่วม ในประเด็นเรื่องพฤติกรรมของเยาวชนยุคใหม่ งานวิจัยของ พระครูสุตภัทรธรรม, พระครูสุธิ์คัมภีร์ญาณ และพระมหาสารอง สลัญญโต (2563) ระบุว่า เยาวชนมีแนวโน้มขาดความรับผิดชอบต่อสังคม ขาดจิตสำนึกในศีลธรรม และได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมเชิงลบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยในครั้ง นี้ที่พบว่า เยาวชนมีทัศนคติห่างเหินจากหลักธรรม ขาดพื้นฐานในการคิดแบบโยนิโสมนสิการ และไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำของตนกับผลที่ตามมา อันเป็นอาการของการขาดสัมมาทิฐิ งานวิจัยของ บุญณดา สุปิยพันธุ์ และคณะ (2564) ซึ่งเสนอโมเดล MAP-P&R for Gen Peace

ก็แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนพฤติกรรมเยาวชนในโลกดิจิทัลต้องอาศัยทั้งกระบวนการตื่นรู้ (mindset), ตื่นตัว (attitude), ตื่นพลัง (practice), การสื่อสารอย่างมีสติ (post), และการสะท้อนคิด (reflection) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในงานวิจัยนี้ที่ออกแบบกระบวนการ Circle Sharing และกิจกรรม “พิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง” ให้เยาวชนได้ฝึกคิด ฝึกทำ และสะท้อนอย่างเป็นระบบ โดยไม่ใช่คำสอนโดยตรงแต่ให้ธรรมะเกิดขึ้นจากประสบการณ์จริง ขณะเดียวกัน ผลวิจัยนี้ยังสะท้อนภาพร่วมกับงานของ พระมหาพวงศธร ธรรมภาณี (2563) ซึ่งเสนอแนวทางการปลูกฝังสันติวิถีผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมที่มีครูผู้สอนเป็นกัลยาณมิตรและใช้หลักธรรมพื้นฐานเช่น เบญจศีล โยนิโสมนสิการ และธรรมคัมภีร์ครองโลก เป็นหลักในการบ่มเพาะคุณธรรม ซึ่งเชื่อมโยงโดยตรงกับเป้าหมายของการสร้างสัมมาทิฐิที่แท้จริงในกลุ่มเยาวชน

2. อภิปรายผลการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล ต้องมีลักษณะสำคัญ คือ 1) สร้างพื้นที่ปลอดภัยทางใจ (Safe Space) เพื่อให้เยาวชนได้เปิดเผยความรู้สึก 2) เปิดโอกาสให้ได้ลงมือทำจริง (Action-Based Learning) และ 3) เชื่อมโยงประสบการณ์กับหลักธรรมอย่างเป็นธรรมชาติ โดยไม่สั่งสอนหรือบรรยายแบบเดิม รูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมพิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง 2) กิจกรรม Circle Sharing 3) กิจกรรม สื่อสร้างสรรค์ธรรมะ ทั้งสามกิจกรรมต่างเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชน และการเปลี่ยนจากผู้รับสาร มาเป็น เจ้าของการเรียนรู้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของ พระครูสุตภทฺตธรรม, พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ และพระมหาสารอง สดญโต (2563) ที่เสนอว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มเยาวชนต้องเริ่มจากการสร้างพื้นฐาน เช่น การรู้จักละอาย การมีสติรู้ตัว และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นลักษณะของ อริยวัฑฒ 5 โดยเฉพาะศรัทธา และปัญญา ที่เป็นฐานสำคัญของสัมมาทิฐิ ดังนั้น กิจกรรมที่นักวิจัยพัฒนาจึงมุ่งให้เยาวชนได้สัมผัสผลของการกระทำจริง เพื่อเสริมสร้างศรัทธาบนฐานของประสบการณ์ ไม่ใช่ศรัทธาที่เกิดจากการฟังเท่านั้น ซึ่งงานวิจัยของ ชญานันท์ หนูไชยะนันท์ (2561) ที่ศึกษาวิธีการสื่อสารเพื่อสร้างสัมมาทิฐิ พบว่า การสื่อสารที่ดีต้องเชื่อมโยงประสบการณ์ของผู้เรียนโดยตรง และควรใช้หลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งกิจกรรม Circle Sharing ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ตอบโจทย์ได้อย่างชัดเจน เพราะเป็นพื้นที่ที่เปิดให้เยาวชนได้สะท้อนความคิดผ่านคำถามปลายเปิด โดยมีการเชื่อมโยงคำพูดของตนกับหลักธรรม เช่น อนัตตา หรือเหตุปัจจัย โดยไม่บังคับหรือสั่งสอนตรง ๆ ในส่วนของกิจกรรมสื่อสร้างสรรค์ธรรมะ นั้น สอดคล้องโดยตรงกับงานของ บุณดา สุพิยพันธ์ (2564) ที่ได้ออกแบบกระบวนการพัฒนาเยาวชนในสังคมออนไลน์ผ่านโมเดล “MAP-P&R for Gen Peace” โดยให้ความสำคัญกับการฝึกทักษะสื่อ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การรวมพลังคิด และการสะท้อนกลับอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกระบวนการนี้ถูกใช้ในกิจกรรมสื่อของงานวิจัยฉบับนี้ เพื่อให้เยาวชนได้สื่อสารหลักธรรมออกมาจากเรื่องจริงของตนเอง นอกจากนี้แนวทางของ พระมหาพวงศธร ธรรมภาณี ที่เสนอโมเดล “T-L-H-C” โดยเฉพาะแนวคิด Teacher is a good friend และ Holistic Learning ยังเป็นหลักการสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในงานวิจัยนี้ด้วยเช่นกัน โดยมีพระสงฆ์และครูทำหน้าที่ ผู้เอื้อกระบวนการ ไม่ใช่ ผู้สอน ทำให้เยาวชนรู้สึกไม่ถูกควบคุม แต่

เรียนรู้จากความไว้วางใจและประสบการณ์ของตนเอง ในด้านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการกับ พุทธธรรม งานวิจัยของ มารยาท คงเมือง ที่เสนอโมเดล HOPE Diagram ก็มีแนวทางใกล้เคียงกับ กิจกรรมพิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง โดยเน้นคุณธรรมด้าน Helpfulness, Orderliness, Peacefulness และ Equilibrium ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนา สัมมาทิฐิผ่านทักษะ การใช้ชีวิต อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การบูรณาการ Me Too Model ที่นักวิจัยใช้เป็นกลไกหลักในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางใจ ยังเชื่อมโยงได้กับแนวคิด “การเรียนรู้ร่วมจากประสบการณ์” (Shared Experience) ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการปลูกฝังสัมมาทิฐิในแบบโยนิโสมนสิการ โดยไม่มีความรู้สึกที่กำลังถูกตัดสินหรือเทศนา

3. อภิปรายผลการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปลูกฝังสัมมาทิฐิ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางใจ เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สะท้อนตนเอง 2) การลงมือทำจริง เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงในระดับพฤติกรรม 3) การเชื่อมโยงประสบการณ์กับหลักธรรม ผ่านการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร (2544) ที่ชี้ว่า การสร้างสัมมาทิฐิไม่สามารถเกิดขึ้นเพียงจากการฟังหรือศรัทธาเท่านั้น แต่ต้องอาศัยทั้งปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ ซึ่งในรูปแบบกิจกรรมที่เสนอได้ บูรณาการทั้งสองด้านอย่างครบถ้วน โดยการให้เยาวชนมีปฏิสัมพันธ์กับกัลยาณมิตรในวงกิจกรรม (ปรโตโฆสะ) และได้คิด วิเคราะห์ และสะท้อนตนเองจากประสบการณ์จริง (โยนิโสมนสิการ) รูปแบบที่นำเสนอในงานวิจัยยังมีความสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) และการเรียนรู้แบบมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในโมเดล “T-L-H-C” ของพระมหาพงศธร ธมมภาณี (2563) ที่เน้นให้ครูหรือพระเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งในงานวิจัยนี้ก็ ออกแบบบทบาทของผู้เื้ออกระบวนการให้เป็นผู้ฟัง ถาม และสะท้อนกลับ มากกว่าการบรรยายธรรม ขณะเดียวกัน รูปแบบกิจกรรมที่ให้เยาวชนผลิต “สื่อสร้างสรรค์ธรรมะ” ยังสะท้อนถึงแนวทางของบุญผดุง สุปิยพันธ์ุ (2564) ที่พัฒนาโมเดล “MAP-P&R for Gen Peace” โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริงในโลกดิจิทัล และการมีส่วนร่วมในการออกแบบเนื้อหาสื่อที่สะท้อนคุณธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เยาวชนในยุคปัจจุบันให้ความสนใจมากกว่าเนื้อหาแบบสั่งสอนโดยตรง นอกจากนี้ แนวคิดการสร้างวงแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผ่านกิจกรรม Circle Sharing และการใช้โมเดล Me Too ในการสร้างความรู้สึกร่วม ยังสอดคล้องกับหลักพุทธจิตวิทยา และหลักการของงานวิจัยโดย ชญานันท์ หนูไชยะนันท์ (2561) ที่ชี้ว่าสัมมาทิฐิจะเกิดขึ้นได้จากการสื่อสารที่เป็นประสบการณ์ร่วม ไม่ใช่แค่การให้ข้อมูลอย่างเป็นทางการ โดยวงสนทนาที่เปิดโอกาสให้เยาวชนพูด และฟังกันอย่างจริงใจ คือพื้นที่ที่เื้อให้โยนิโสมนสิการเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง รูปแบบกิจกรรมที่นำเสนอ ยังสามารถเทียบเคียงกับหลักอริยวัฑฒิ 5 จากงานวิจัยของ พระครูสุตภัทรธรรม และคณะ (2563) โดยเฉพาะในด้านศรัทธา ที่เกิดจากการเห็นผลของกรรมด้วยตนเอง สุตะ ที่เกิดจากการรับฟังประสบการณ์ของผู้อื่น และ ปัญญา ที่เกิดจากการสะท้อนคิดอย่างมีเหตุผล ทั้งหมดนี้จึงสะท้อน

ว่า รูปแบบกิจกรรมที่เสนอ ไม่เพียงแต่ปลูกเร้าสัมมาทิฐิในระดับแนวคิดเท่านั้น แต่ยังสามารถต่อยอดไปสู่การสร้างคุณธรรมพื้นฐานและการพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการปลูกเร้าสัมมาทิฐิ เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นแผนภาพโมเดลองค์ความรู้ใหม่ ดังต่อไปนี้



ภาพ 1 องค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัย

หัวใจขององค์ความรู้ใหม่นี้ อยู่ที่การสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้จากกิจกรรมต้นแบบ “ธรรมะของฉัน ชีวิตของเรา” ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบและดำเนินงานร่วมกับกลุ่มเยาวชน โดยสกัดแก่นกลางของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้เกิดสัมมาทิฐิ ทั้งในมิติของการคิด การรู้สึก และการ

เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมีรูปแบบที่ผู้วิจัยเรียกว่า ME TOO : ฉันทักเคยรู้สึกแบบนี้ เป็นโมเดลการปลุกเร้าสัมมาทิฐิผ่านประสบการณ์ชีวิตของเยาวชน งานวิจัยนี้ ME TOO คือกระบวนการที่เริ่มต้นจาก “การยอมรับว่าทุกคนเคยเผชิญความทุกข์ ความสับสน และคำถามในใจ” แล้วค่อย ๆ คลี่คลายออกเป็นความเข้าใจตนเอง เห็นใจผู้อื่น และเปลี่ยนแปลงวิถีคิดด้วยสติ ประกอบด้วยหลักคิด 5 ประการ ที่ถอดจากกระบวนการและพฤติกรรมของเยาวชนจริงในกิจกรรมต้นแบบ โดยแต่ละตัวอักษรสื่อถึงหัวใจของสัมมาทิฐิในภาษาที่เยาวชนเข้าถึงได้ ดังนี้

M = Mindfulness มีสติ รู้เท่าทันตนเองและสิ่งที่มากระทบ (เชื่อมโยงกับโลกิยปัญญา/กรรมวิบาก)

E = Empathy มีเมตตา เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นโดยไม่ตัดสิน (เชื่อมโยงกับโลกิยปัญญา)

T = Truthfulness ซื่อสัตย์ต่อความจริงในตนเองและผู้อื่น (เชื่อมโยงกับอริยมรรค/โลกิยปัญญา)

O = Openness เปิดใจ ไม่ยึดติดอดีต พร้อมเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว (เชื่อมโยงกับอริยมรรค)

O = Originality กล้าทำดีด้วยตนเอง ไม่ไหลตามกระแส แม้ไม่มีใครเห็น (เชื่อมโยงกับกรรมวิบาก/โลกิยปัญญา)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ ได้วิเคราะห์ พัฒนา และนำเสนอรูปแบบการปลุกเร้าสัมมาทิฐิของเยาวชนในสังคมยุคดิจิทัล โดยผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การสอนธรรมะแบบบรรยายเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงด้านความคิดและพฤติกรรมของเยาวชน จำเป็นต้องปรับรูปแบบให้เยาวชนมีส่วนร่วม ลงมือทำจริง และเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตกับหลักธรรม ผลการพัฒนา กิจกรรมต้นแบบ 3 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมพิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง กิจกรรม Circle Sharing และกิจกรรมสื่อสารสร้างสรรค์ธรรมะ ช่วยให้เยาวชนเกิดการตระหนักรู้และเข้าใจหลักธรรม-ผลของกรรมในเชิงลึก เกิดการเปลี่ยนวิถีคิดและการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผลและรับผิดชอบ รูปแบบที่นำเสนอประกอบด้วย 3 กระบวนการหลัก คือ การเปิดพื้นที่ปลอดภัย การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ และการเชื่อมโยงหลักธรรม โดยสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดล ME TOO (Mindfulness–Empathy–Truthfulness–Openness–Originality) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกการปลุกเร้าสัมมาทิฐิผ่านประสบการณ์จริงของเยาวชน จากผลการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐและภาคการศึกษา ควรบูรณาการการเรียนรู้เรื่องสัมมาทิฐิ ร่วมกับการส่งเสริมทักษะชีวิตของเยาวชนในระดับโรงเรียนหรือสถานศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในเขตพื้นที่เปราะบางทางสังคม เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดในยุคดิจิทัล

1.2 ควรมีนโยบายสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) ที่ใช้กิจกรรมทางพุทธศาสนาในการพัฒนาจิตสำนึกของเยาวชน แทนการบรรยายเชิงศีลธรรมแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 โรงเรียนหรือสถานศึกษา ควรนำกิจกรรมต้นแบบที่พัฒนาขึ้น เช่น “พิสูจน์ความคิดด้วยการลงมือทำจริง”, Circle Sharing และกิจกรรมสร้างสรรค์ธรรมะ ไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยปรับให้เหมาะสมกับช่วงวัยและบริบทของผู้เรียน

2.2 พระสอนศีลธรรมและครูผู้ดูแลกิจกรรมด้านพุทธศาสนา ควรใช้แนวทางการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางใจ และการสะท้อนคิดร่วม เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้จากประสบการณ์ชีวิตของตนเอง

2.3 หน่วยงานด้านเยาวชนและการศึกษา เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อขยายผลแนวทางการปลูกเร้าสัมมาทิฐิให้กับครู บุคลากรทางการศึกษา และพระสงฆ์ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2563). *แนวทางปกป้องคุ้มครองเด็กจากภัยออนไลน์*. กรุงเทพฯ: กรมกิจการเด็กและเยาวชน.
- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). *แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*. กรุงเทพฯ: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.
- ชยานันท์ หนูไชยะนันท์, พระเมธีวรญาณ และปณัฎฐา สีสายุทธ. (2561). พุทธวิธีการสื่อสารเพื่อสร้างสัมมาทิฐิ. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 14(3), 50-51.
- บุญธดา สุปิยพันธ์, ชันทอง วัฒนประดิษฐ์ และพระเทพพรเมธี. (2564). กระบวนการพัฒนาเยาวชนสร้างสื่อสันติสุขในสังคมออนไลน์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 9(1), 304.
- พระครูสุตภัทรธรรม พระครูสุธีคัมภีรญาณ และพระมหาสารอง สลัญโญโต. (2563). รูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชนอำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 7(3), 274-275.
- พระมหาพงศ์พร ธรรมภาณี. (2563). แนวทางการปลูกฝังคุณลักษณะสันติวิถีแก่เยาวชนยุคดิจิทัลของพระสอนศีลธรรม. *วารสารมหาจุฬาลงกรณ*, 11(2), 118-130.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. (2544). *การศึกษาวิเคราะห์บทบาทและความสำคัญของสัมมาทิฐิในการพัฒนาชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาในพระสูตรต้นตอปัญหา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

พีรวิชญ์ คำเจริญ และวีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2561). เด็กกับการรู้เท่าทันดิจิทัล. *วารสารวิชาการ
นวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(2), 22-31.

วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง. (2561). *คู่มือพลเมืองดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล
กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.